

บทที่ 2

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา เรื่องสภาพและปัญหาของโรงเรียนพุทธศาสนาวินายกติกายในกรุงเทพมหานครนั้น มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้้น้อยมาก ทั้งด้านเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาโรงเรียนพุทธศาสนาวินายกติกายที่จักโคตยวักและคณะสงฆ์ จึงขอกล่าวถึงความสำคัญของวัดในฐานะเป็นแหล่งปลูกฝังศีลธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนในอัครทิศสงฆ์เช่นนี้

บทบาทของวัดในการปลูกฝังศีลธรรมแก่ เด็กและ เยาวชนในอัครทิศ

สถาบันในสังคมไทยที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนความเชื่อและค่านิยมของสังคมมาเป็น เวลานานนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นต้นมาก็คือ สถาบันวัดในพระพุทธศาสนาซึ่งตามประวัติศาสตร์แต่เดิมมานั้นคนไทยรับนับถือพระพุทธศาสนา มหายาน¹ ต่อมาเมื่อถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงเสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 1820 ได้ อาราธนาพระสงฆ์จาก เมืองนครศรีธรรมราชซึ่ง เป็นคณะสงฆ์จากลังกา เข้ามาประดิษฐาน เเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์² และตั้งแต่อาณาจักรสุโขทัยรับเอาพระพุทธศาสนา เถรวาทแบบลังกาวงศ์แล้วพระพุทธศาสนา มหายานก็ค่อยเสื่อมสูญไป คนไทยจึงได้ทะนุบำรุง พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาจนถึงทุกวันนี้ ลักษณะการสืบต่อพระพุทธศาสนา นั้น ได้แก่การศึกษาหลักธรรมคำสอนตามพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ ซึ่งจะได้อธิบายโดยย่อดังนี้

---

¹มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พุทธศาสนาในเอเชีย (กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานคร, 2518), หน้า 22.

²เรื่องเดียวกัน.

สมัยสุโขทัย (พ.ศ. 1800-1893) บทบาทของวัดในสมัยนี้มีมากในฐานะเป็น ศูนย์กลางของประชาคม กิจกรรมของรัฐและวัดก็ถ่ายทอดไปสู่ประชาชน กล่าวคือ วัดทำหน้าที่ประสานความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชน¹ โดยเป็นแหล่งกลางในการอบรม ศิลธรรมจรรยา ตลอดจนวิชาความรู้ทางหนังสือ มีพระสงฆ์ทำหน้าที่เทศนาสั่งสอน ซึ่งใช้ คำราชาศัพท์ไตรปิฎก² ลักษณะการอบรมสั่งสอนจึงใ้อาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาอบรมประชาชนเป็นความร่วมมือกันระหว่างวัดและรัฐ ดังหลักฐาน ปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า

1214 ตก ปีมะโรง พุทธศักราชคัมภีร์ เจ้าเมืองศรีสุทธานาลัย สุโขทัยนี้
ปลูกไมศาลนี้โคสิบสี เขาจึงให้ช่างพันชะการุทนต์ระหว่างกลางไมศาลนี้
วันเดือนกับเดือนออกแปกวัน วันเดือนเต็มบางแปกวัน ฝูงบุกรูเธร มหาเธร
ขึ้นนั่งเหนือชะการนี้ สวคธรรมแกญาสก ฝูงทวยจำศีล³

การเทศนาอบรมศีลธรรมแก่ราษฎรในสมัยนั้น เน้นความประพฤติปฏิบัติ โดยมี พระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดีงาม ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของราษฎรมีมากถึงขนาด "...ทรงศีล เมื่อพรรษาทุกคน..."⁴ แสดงให้เห็นว่าการปลูกฝัง และอบรมศีลธรรมในสมัย สุโขทัยนั้นประสบความสำเร็จเป็นอันมาก

สมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893-พ.ศ. 2310) สมัยนี้การศึกษาของราษฎร ทั่วไปยังคงอาศัยวัดเป็นสถานศึกษาสำคัญ แต่การนับถือพระพุทธศาสนาของชาวไทยสมัย อยุธยา นั้น "พบหลักฐานว่าไม่สู้สนใจในหลักธรรมชั้นสูงนัก ส่วนมากสนใจไปแต่เรื่องการบุญ การกุศล บำรุงพระสงฆ์ สร้างวัดวาอาราม ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ พิธีกรรม งานฉลอง

¹กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2507, หน้า 1.

²พระยาปริยัติธรรมธาดา, โบราณศึกษาและวิธีสอนหนังสือไทย (พระนคร: โรงพิมพ์สามมิตร, 2515), หน้า 4.

³ประชุมศิลาจารึก ภาค 1 จารึกกรุงสุโขทัย (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 9. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงสิน ภักดีนรเศรษฐ ฌ สุสานหลวงวัด เพชรินทรราชวาส 27 สิงหาคม 2500).

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

งานนมัสการ"¹ การนิยมสร้างวัดในสมัยอยุธยาขึ้นสืบเนื่องมาจากกาที่ราษฎรนิยมพาบุตรหลานไปฝากให้เล่าเรียนตามวัดด้วยประการหนึ่ง การฝากเด็กเข้าเรียนนั้นมีทั้งการอยู่ประจำกับพระที่วัดและไปกลับ ด้วยเหตุนี้การศึกษาเล่าเรียนในสมัยอยุธยาจึงเจริญขึ้นตามวัด การศึกษาเริ่มด้วยการส่งเด็กผู้ชายไปอยู่รับใช้ใกล้ชิดกับพระที่วัดเพื่อรับการฝึกอบรมชำระจิตใจ และถ่ายทอดศีลธรรมจรรยาตามแนวประเพณีโบราณ ดังหลักฐานตามบันทึกของเมอร์ซีเออร์ เคอะ ลาลูแบร์ ราชทูตฝรั่งเศสที่เข้ามาเจริญพระราชไมตรีสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่า "เมื่อใดเลี้ยงบุตรมาจนโตใหญ่ถึงอายุ 7 หรือ 8 ขวบแล้ว ชาวสยามจะส่งบุตรหลานของตนไปอยู่วัดกับพระภิกษุสงฆ์ พระสงฆ์อันเป็นอาจารย์ในวัดสอนอนุชนเหล่านี้ให้รู้จักอ่านและนับจำนวนเลขเป็นสำคัญ"²

จากบันทึกดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพระสงฆ์ทำหน้าที่ให้การอุปการะเลี้ยงดูและถ่ายทอดวิชาหนังสือแก่เด็ก ๆ โดยวิชาที่สอนนั้นเป็นทางค่านักขรวิธีและเลข เมืองต้นเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการบวชเรียนเพราะ "ในสมัยอยุธยานี้ถือกันเป็นประเพณีว่าผู้ชายทุกคนควรจะมีบวชเรียนและถือเอาการศึกษาเป็นสำคัญของการบวช"³ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาแล้วจะเห็นว่าการส่งเด็กไปอยู่กับพระสงฆ์นั้น เป็นประโยชน์เฉพาะแก่ผู้ชายเท่านั้น ส่วนการศึกษาของเด็กผู้หญิงนั้นเข้าใจกันว่าการอบรมสั่งสอนเป็นหน้าที่ของคนในครอบครัว เพราะเด็กผู้หญิงไม่สะดวกในการไปศึกษาเล่าเรียนตามวัด และขัดกับธรรมเนียมประเพณี

จึงสรุปได้ว่าความหมายของวัดในการอบรมศีลธรรมจรรยาในสมัยอยุธยานั้นนอกจากจุดมุ่งหมายจะให้เด็กมีความรู้และประพฤติปฏิบัติตามแนวประเพณีอันดีงามที่อยู่บนพื้นฐานหลักธรรมของพระพุทธศาสนาแล้ว การศึกษาทางศาสนาก็ก่อให้เกิดประเพณีที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน นั่นคือประเพณีการบวชเรียนของชายไทย

¹มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, พุทธศาสนาในเอเชีย, หน้า 25.

²ลาลูแบร์, จดหมายเหตุลาลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์ เล่ม 1 แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ภาวพิธาน, 2510), หน้า 261-262.

³พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ, มูลเหตุแห่งการสร้างวัดในประเทศไทย (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2472), หน้า 27.

สมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2310-2411)

การอบรมศีลธรรมจรรยาที่วัดให้แก่เด็ก และประชาชนทั่วไปในสมัยนี้ ไม่แตกต่างจากสมัยที่ผ่านมามากนัก วัดยังเป็นแหล่งอบรมทั้งด้านวิชาหนังสือและจริยธรรม ที่สำคัญของสังคม "พระสงฆ์ยังคงทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ถ่ายทอดวิชาหนังสือและผู้นำทางด้าน จิตใจของคนในสังคม ได้รับการยกย่องนับถือบูชาสูงสุด"¹ การถ่ายทอดและอบรมยังคงเน้นหนักทางด้านคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา "จึงยังไม่ปรากฏว่าจะมีสถาบันใดที่ทำหน้าที่ให้ การศึกษาอบรมแก่ เด็กและคนชราได้ดียิ่งขึ้นไปกว่าวัด"² ประเพณีการส่งเด็กไปปรนนิบัติ รับใช้และรับการอบรมจากพระที่วัดก็ยังคงมีอยู่ ดังบันทึกของบาทหลวงปาล เลกัวซ์ ซึ่งเข้ามา ในประเทศไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ราว พ.ศ. 2327 เล่าไว้ว่า

ภายหลังหรือกลางครึ่งก็ก่อนหน้างานโกนจุก บิคามูรดาจะส่งบุตรของ คนไปวัดเพื่อให้เรียนอ่านและเขียน พวกเขาจะถูกใช้รับใช้พระสงฆ์โดยการ เป็นผีพวยหรือศิษย์วัด พระสงฆ์ก็แบ่งอาหารที่ใครรับบิณฑบาตทานให้ แลวก สอนให้อ่านหนังสือไปวันละเล็กละน้อย³

จากความข้อนี้นำให้เห็นว่าวัดอุปถัมภ์ใหญ่ในการที่พ่อแม่ส่งบุตรหลาน ไปอาศัยกับพระสงฆ์ที่วัดนั้นนอกจากศึกษาอบรมวิชาหนังสือแล้ว การให้เด็กอยู่ใกล้ชิดกับ พระและวัดนั้น เพื่อได้ศึกษาวัตรปฏิบัติอันดีงามของพระสงฆ์ ซึ่งถือว่าเป็นแบบอย่างและ มาตรฐานความประพฤติของสังคมไทยที่ชนบทรวมนิยมประเพณีอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา เด็ก ๆ จึงได้รับการอบรมศึกษาตามแนวดังกล่าวซึ่งถือเป็นการปลูกฝัง ความเลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนาอย่างแท้จริง

¹พระมหาประยุตต์ ปยุตฺโต, "การรักษาฐานะของสถาบันพุทธศาสนา," สังคม ศาสตร์ปริทัศน์ 6 (มีนาคม 2512): 14.

²เนตรนิกิต นาควิธระ, ปิยนาค บุณนาค และ จุลทัศน์ พยาธรานนท์, วัดใน กรุงเทพฯ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 264.

³ปาล เลกัวซ์, เล่าเรื่องกรุงสยาม, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2506), หน้า 206.

การใช้วัด เป็นแหล่งศึกษาจรรยาและศาสนานั้นปรากฏว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ใค้มีการปฏิสังขรณ์และสร้างวัดเป็นจำนวนมาก และสิ่งที่โปรดเกล้าให้กระทำควบคู่กันไปกับการปฏิสังขรณ์วัดก็คือ ทรงทำนุบำรุงการศึกษาพระศาสนาในวัดนั้น ๆ ซึ่งในเรื่องนี้สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพได้กล่าวถึงความเจริญทางการศึกษาพระศาสนาในสมัยนี้ไว้ว่า " เป็นสมัยที่จะทรงทำนุบำรุงความเจริญส่วนจรรยาและวิชาความรู้อันอาศัยวัด เป็นศึกษาสถาน จึงทรงสถาปนาพระอารามให้เจริญธรรมานุธรรมปฏิบัติและการศึกษาของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน"¹ ดังนั้นการบำรุงพระศาสนาสมัยนี้ได้ส่งผลถึงการศึกษาทางด้านศีลธรรมและวิชาความรู้ของราษฎรทั่วไปด้วย

สำหรับการปลูกฝังอบรมวิชาความรู้และศีลธรรมจรรยาโดยมีวัดเป็นสถาบันสำคัญนั้น ลักษณะการให้การศึกษาอบรมนั้น เน้นการปฏิบัติไปในตัว มิได้ศึกษาจากตำราแต่อย่างใด ซึ่งในเรื่องนี้พระยาปริยัติธรรมธาคาได้เล่าถึงการศึกษาอบรมที่เด็กได้รับว่า เน้นการฝึกกิริยาวาจาและการสำรวมจิตใจ เป็นสำคัญ ดังเช่นความตอนหนึ่งว่า

ให้รู้จักสมาจารวัตร และรู้จักสิ่งที่ดีที่ชั่วๆ นั้น อย่าไปทำเข้า เหมือนอย่างจะเดินเหิน ลูกนั่งตอหน้าผู้ใหญ่ผู้ใหญ่ ใหญ่ ใหญ่ จักนุมนอมนอบนุ (ควรยอหรือคลานหลีกทางไกล) . . . และเมื่อถึงเวลาจะเข้านอนนอนนั้นให้ปลงใจปราศจากกังวลทั้งปวง แล้วตั้งใจให้เบิกบานในการกุศล นมัสการพระสงฆ์ สวดมนต์ และท่องบทที่ครูสอนไว้เถา ๆ²

จากความข้อนี้แสดงให้เห็นว่าการฝึกอบรมอย่างใกล้ชิดที่เด็กได้รับจากพระสงฆ์นั้น เป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาในการฝึกฝนกลมกล่อมเถาตั้งแต่เยาว์วัย ซึ่งการเล่าเรียนเช่นนี้ทำให้เด็กในสมัยก่อนมีจรรยา มารยาทอันดีงามตามวัฒนธรรมประเพณีไทย ที่ถือว่าวัดเป็นมาตรฐานด้านความประพฤติของผู้คนในสังคม

¹ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, ประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ เล่ม 1 (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2472), หนาคำนำ ก.

² พระยาปริยัติธรรมธาคา, โบราณศึกษาและวิธีสอนหนังสือไทย, หน้า 43,

จึงสรุปได้ว่าความหมายของพระสงฆ์และวัดในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ยังคงมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งความรู้และให้การอบรมทางจริยธรรมแก่สมาชิกของสังคม ซึ่งหากพิจารณาแล้วจะเห็นว่าการศึกษาตามแนวนี้เป็นการฝึกปฏิบัติให้เด็กอยู่ในกรอบของศีลธรรมโดยมิใช่พระและวัด เป็นเครื่องควบคุมความประพฤติของคนในสังคม เช่นเดียวกับสมัยที่ผ่านมา

สมัยปฏิรูปการศึกษาถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2414-ปัจจุบัน)

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นสมัยที่ไทยมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงประเทศในทุก ๆ ด้าน เพื่อความเจริญก้าวหน้าทันสมัยทัดเทียมอารยประเทศ บทบาทของวัดในฐานะแหล่งปลูกฝังศีลธรรมจรรยา ตลอดจนความรู้วิชาการต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อมีการรับเอาระบบการศึกษาแบบตะวันตกเข้ามา ซึ่งลักษณะการอบรมสั่งสอนเน้นไปทางค่านิยมให้เด็กมีวิชาความรู้ตามวิชาการสมัยใหม่ มีการกำหนดหลักสูตร แบบเรียน เวลาเรียน และมีฆราวาสเป็นครู แต่อย่างไรก็ตามปรากฏว่าบทบาทของพระสงฆ์และวัดในสมัยนี้มีมากในฐานะผู้ร่วมจัดการศึกษากับฝ่ายบ้านเมือง ทั้งนี้เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคำนึงถึงประชาชนส่วนใหญ่ที่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งนิยมฝากบุตรหลานให้อยู่ในความดูแลและรับการอบรมสั่งสอนศีลธรรมตามพุทธโอวาทจากพระอารามและสำนักสงฆ์อันเป็นประเพณีมาแต่โบราณ¹ ดังนั้นในนโยบายการจัดการศึกษานอกจากวัตถุประสงค์สำคัญอื่น ๆ คือ เพื่อฝึกคนเข้ารับราชการเพื่อความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ และเป็นการจัดการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์แล้ว วัตถุประสงค์สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมพัฒนาบำรุง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹"ประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง" ตีพิมพ์ในประมวลพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จำเพาะเล่มที่ว่าด้วย การศึกษา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514), หน้า 2.

พระพุทธศาสนา¹ การส่งเสริมและการปลูกฝังอบรมทางพระพุทธศาสนานั้นได้รับความสำคัญ เพราะทรงมีพระราชโอรยาธิบายที่จะใช้วัด เป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษาตามระบบใหม่ โดยให้พระสงฆ์ตามพระอารามทั้งในกรุงและหัวเมืองทั่วพระราชอาณาจักร ทำหน้าที่สอน คุ้ม พระราชดำริว่า "พระอารามทั้งปวงย่อมเป็นสถานที่เล่าเรียนศึกษาอยู่แต่เดิมแล้ว สมควรที่จะจัดการทำนุบำรุงให้เป็นการเจริญและมั่นคงยิ่งขึ้น"²

จึงเห็นได้ว่าการส่งเสริมให้วัดเป็นผู้จัดการอบรมเด็กให้เป็นผู้มีศีลธรรม อันดีและมีความรู้ตามวิชาการแบบใหม่ นั้น เพื่อให้สอดคล้องกับประเพณีที่มีมาแต่เดิม รัฐจึงใช้วัด เป็นสถานศึกษาสำคัญ เพราะการเล่าเรียนนั้นแม้จะเป็นวิชาความรู้ตามสมัยใหม่ แต่การที่ให้ โรงเรียนตั้งอยู่ในวัดและมีพระเป็นผู้สอนนั้น เป็นธรรมชาติอยู่เองที่การสั่งสอนจะต้องสอดแทรกความรู้และการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาตามความถนัดของพระสงฆ์แต่ละรูป จึงนับได้ว่าวัดและพระสงฆ์เป็นกำลังสำคัญในการจัดการศึกษาตามระบบใหม่ อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์ "มีกำลังสั่งสอนธรรมปฏิบัติ และวิชาความรู้แก่พุทธศาสนิกชนสมบูรณ์ยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน"³ ปรากฏว่าการศึกษาพระพุทธศาสนานั้นได้รับการส่งเสริมให้จัดเข้าไว้ในหลักสูตรการศึกษา เพื่อให้เด็กได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานข้อคิดในการใช้ศาสนา เป็นแนวทางในการกล่อมเกล่าจิตใจของเด็กควบคู่ไปกับการเล่าเรียนวิชาการสมัยใหม่ ดังพระราชหัตถเลขาที่มีถึงสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสว่า

¹ วุฒิชัย มุลสิลป์, "นโยบายการจัดการศึกษาของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" (ปริญาานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา, 2512), หน้า 77.

² "ประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง" การศึกษา, หน้า 4.

³ เอกสารเรื่องจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511), หน้า 9-10.

... เรื่องการศึกษานั้น ขอให้ทรงช่วยศึกษาให้ชัด ๆ จนถึงรากเหง้าของการศึกษาในเมืองไทย อนาคตของไปนตการชวาทวิ อักประการหนึ่งการสฤนศาสนาในโรงเรียนทั้งในกรุงและหัว เมืองจะตองใหม่ขึ้น ในมีความวิตกไปว่าเด็กชั้นหลังจะทางเห็นศาสนาจนเป็นคนไม่มีธรรมในใจมากขึ้น...¹

จากความซึ้งนี้แสดงถึงพระราชประสงค์และความห่วงใยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่จะให้เด็กได้ใกล้ชิดพระศาสนาและพระสงฆ์ และอีกประการหนึ่งจะเป็นการเกื้อกูลกันระหว่างการศึกษาศาสนา เพราะ "การศึกษาทำให้วิชาศาสนาแพร่หลายและทำให้คนใกล้ชิดกับวัดมากยิ่งขึ้น"² ดังนั้นการกำหนดวิชาศาสนาในหลักสูตรจึง เป็นการสร้างความผูกพันทางจิตใจของเด็กที่มีต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งต่อมาเมื่อถึง พ.ศ. 2455 จึงได้กำหนดให้ทุกระดับชั้นเรียนมีหนังสือแบบเรียนวิชาจรยา เช่น ในชั้นประถม 3 หนังสือที่บังคับให้เรียนคือสมบัติผู้ดี ชั้นมัธยม 1 ใช้หนังสือพลเมืองดี-สมบัติของผู้ดี³ หนังสือสอนธรรมจริยา เหล่านี้เป็นแบบเรียนที่เน้นความประพฤติและการปฏิบัติตามวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามบนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นสำคัญ เช่น การมีเมตตาต่อผู้อื่น การสร้างมุนิตาจิต การมีใจดี ความเคารพ ฯลฯ⁴

¹พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ 24 กรกฎาคม ร.ศ. 117, ที่พิมพ์ใน ประมวลพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส จำเพาะเล่มว่าด้วย ลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514), หน้า 2.

²อุทัย มูลศิลป์, นโยบายการจัดการศึกษาของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 83.

³ร.6ศ. 1/11, แสดงศิลปกรรมและหัตถกรรม (1 ตุลาคม 2455-3 กรกฎาคม 2467, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ซึ่งเอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติจะอ้างในที่ต่อไปว่า หจช.

⁴วารุณี โอสถารมย์, "การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411-2475" (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 194.

ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนในการนำไปใช้ปฏิบัติได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาโดยใช้วัดและพระสงฆ์เป็นกำลังสำคัญนั้นเป็นไปเฉพาะในระยะแรกเท่านั้น ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บทบาทของพระสงฆ์ทางด้านการศึกษาค่อยลดน้อยลงตามลำดับ หลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464¹ ซึ่งความพระราชบัญญัตินี้ รัฐบาลมีความมุ่งหมายเพื่อยกระดับความรู้ของประชาชนให้อ่านออกเขียนได้ ความควรแก่อัศภาพ และให้มีความคิดก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ มีเหตุผล มีความรอบคอบ และเป็นพลเมืองดีของประเทศ การศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ สามัญศึกษาและวิสามัญศึกษา ในสมัยนี้จึงได้มีการสร้างโรงเรียนเพิ่มมากขึ้นทั่วประเทศ และเป็นพระราชนิยมด้วย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระประสงค์ให้สร้างโรงเรียนมากกว่าการสร้างวัด คุ้มพระราชปราวรา

...การสร้างวัดเมื่อนานไปชาดผู้ทะนุบำรุงก็จะรกร้าง ทนุคโทรมมิได้ เป็นสิ่งที่น่าความเจริญมายังพุทธศาสนา แต่การสร้างโรงเรียนมีผลานิสงฆ์งามจริงทั้งฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักร เป็นที่ศึกษาของประชาชน เป็นสุขาธารุณประโยชน์ ... และถ้าจะสร้างวัดก็เห็นว่าควรช่วยปฏิสังขรณ์วัดที่มีอยู่แล้วในมันคงสืบไป จะดีกว่าสร้างใหม่...²

อย่างไรก็ตามแม้ว่ารัฐจะรับเอาการศึกษา มาจัดเสียเองทั้งหมด แต่ระยะแรกรัฐยังไม่มีความพร้อมทั้งอาคารสถานที่และต้องใช้ครูจำนวนมาก ดังนั้นโรงเรียนจึงต้องอาศัยศาลาวัด หรือบริเวณของวัดเป็นที่เรียนไปก่อน ประกอบกับคณะสงฆ์ก็เต็มใจช่วยเหลือกิจการของโรงเรียน

¹ระลึก ธานี, "นโยบายการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2475-2503)" (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2522), หน้า 1.

²กระทรวงธรรมการ, รายงานกระทรวงธรรมการฉบับ พ.ศ. 2458 เรื่องประกาศพระราชนิยมว่าเพิ่ญูกตลสร้างโรงเรียน, อ้างใน มนูญ ลาชโรจน์, "นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468)" (ปริญญาานิพนธ์ ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2521), หน้า 109.

ด้วย จึงยังคงมีพระสงฆ์เป็นครูช่วยสอนอยู่อีกเป็นจำนวนมาก¹ ต่อมาเมื่อรัฐสามารถขยายการศึกษาไปทั่วทุกตำบลในปี พ.ศ. 2478 การศึกษาแบบโบราณที่มีพระเป็นครูผู้สอนก็หมดไป เหลือเพียงผู้ให้การสนับสนุนการศึกษาของชาติในด้านการใช้สถานที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียนเท่านั้น ส่วนบทบาททางด้านการอบรมสั่งสอนนั้นยังคงเหลืออยู่บ้างในฐานะครูผู้สอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ แต่ก็ถือว่าน้อยมาก

ส่วนในด้านการส่งเสริมความรู้และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาั้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการส่งเสริมความรู้และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น เกี่ยวกัในสมัยที่ผ่านมา กล่าวคือหลักสูตรวิชาธรรมยานั้นได้เน้นการฝึกหัดกิริยาวาจาใจให้ประพฤติกิริ เว้นชั่ว เช่น เกี่ยวกัหลักสูตร พ.ศ. 2456² ในด้านการเรียนการสอนนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นความสำคัญของศาสนากับการศึกษาเป็นอย่างมาก ทรงแนะนำให้สอดแทรกความรู้และคุณธรรมทางศาสนาควบคู่ไปกับการเรียนการสอนวิชาการสมัยใหม่ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และประพฤติปฏิบัติตามแนวหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ด้วยพระราชประสงค์ของพระองค์คือทรงต้องการให้จัดการศึกษาเพื่อให้ได้พลเมืองที่มีทั้งความรู้และคุณธรรม ซึ่งในเรื่องนี้ได้ทรงเตือนผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษา "ให้เด็กเป็นผู้มีระเบียบวินัย มีศีลธรรม เป็นพลเมืองดี เท่ากับสอนให้มีความรู้"³ ทั้งนี้ตั้งแต่แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 พ.ศ. 2479 พ.ศ. 2494 และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 รัฐได้จัดการศึกษาในสามส่วนตลอดมา คือ ด้านพุทธศึกษา เน้นความรู้ด้านสติปัญญา ด้านจริยศึกษาเพื่ออบรมศีลธรรมอันดี และด้านพลศึกษา ให้มีร่างกายแข็งแรง

¹ มบุญ สาขโรจน์, นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468), หน้า 97.

² ชำเลือง วุฒิจันทร์, หลักการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน, หน้า 19.

³ นางเยาว์ กาญจนจारी, "พระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ พระราชกรณียกิจการพระราชทานการศึกษาแก่ประชาชน" ใน กรมการฝึกหัดครู, เอกสารนิเทศการศึกษานับสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี (ม.ป.ท., 2525), หน้า 15.

สมบูรณ์¹ สำหรับส่วนของจริยศึกษานั้นได้เน้นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม โดยมุ่งให้ผู้นักศึกษามีศีลธรรมอันดี หลักสูตรการเรียนการสอนวิชาจรยา เป็นเนื้อหาของคุณธรรมหลักทางพระพุทธศาสนา และเน้นการปฏิบัติทางศาสนพิธี เช่นหลักสูตรการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2475 ได้กำหนดให้โรงเรียนต่าง ๆ มีการสวดมนต์ไหว้พระทั้งตอนเช้าก่อนเริ่มเรียน ตอนเย็นก่อนเลิกเรียนและในวันสุกัลป์คำห์เป็นประจำ² และได้ปฏิบัติสืบมาจนปัจจุบัน

นอกจากนี้การส่งเสริมพระพุทธศาสนาควบคู่กับการศึกษา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความสนใจในส่วนของการศึกษาและศาสนา เป็นอย่างยิ่ง ได้มีพระราชดำริว่าการศึกษาไม่ควรจะแยกจากวัด จึงโปรดฯ ให้ย้ายกรมธรรมการระดับเข้ามาพร้อมกับกระทรวงศึกษาธิการ ใน พ.ศ. 2469 หลังจากที่แต่เดิมกรมธรรมการได้แยกออกไปรวมอยู่ในราชสำนักตามประเพณีเดิม เมื่อ พ.ศ. 2462³ ซึ่งครั้งนั้นนับเป็นการแยกการศึกษาฝ่ายพระศาสนากับการศึกษาฝ่ายบ้านเมืองออกจากกัน เมื่อหน่วยงานทั้งสองกลับมารวมกันแล้วโปรดฯ ให้เปลี่ยนชื่อกระทรวงศึกษาธิการเป็นกระทรวงธรรมการอย่างเดิม⁴ ในส่วนของการปลูกฝังศีลธรรมและพระพุทธศาสนาแก่เด็กนั้น ได้โปรดฯ ให้ราชบัณฑิตยสภาเปิดการประกวดแต่งหนังสือสอนพระพุทธศาสนาสำหรับเด็กในโอกาสงานพระราชพิธีวิสาขบูชา เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ทุกฝ่ายร่วมมือกันปลูกฝังอบรมศาสนาแก่เยาวชน ซึ่งหนังสือเล่มแรกที่ได้รับรางวัลคือ "ศาสนคุณ" ของหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย กิสกุล⁵ และในส่วนของการศึกษาอบรมพระพุทธศาสนาให้แก่เด็ก ๆ นั้น ได้พระราชทานความเห็นเกี่ยวกับการสอนศาสนาของพระสงฆ์ว่า

¹ สำนักนายกรัฐมนตรี, คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี, ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 3 พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, 2525), หน้า 542-567.

² ขำเสื่อง วุฒิจันทร์, หลักการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน, หน้า 19.

³ ทาจุภาลงกรณราชวิทยาลัย, พุทธศาสนาในเอเชีย, หน้า 39.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵ เรื่องเดียวกัน.

...อยากจะขอวิงวอนอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ให้อาฐะในการที่แนะนำ สั่งสอน
เด็ก ๆ ใหม่มาก เพราะการภายทนาของประเทศไทยอยู่ในมือของเด็กที่เรากำลัง
อบรมอยู่ในเวลานี้ ถ้าเราอบรมดีให้อยู่ในศีลธรรมอันดี เราก็อาจมั่นใจใน
ความเจริญและความมั่นคงของประเทศไทยในภายหน้า...¹

ความสำคัญในการปลูกฝังอบรมคุณธรรมทางศาสนาแก่เด็กและเยาวชนนั้น
เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับอนาคตของชาติ เพราะการพัฒนาประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้าไฉนนั้นพลเมือง
ไม่เพียงแต่มีความรู้ดี มีอาชีพและรายได้ดีเท่านั้น แต่ความสงบสุขของบ้านเมืองนั้นจะต้อง
ประกอบด้วยประชาชนที่มีคุณธรรมและยึดมั่นในศาสนา ดังนั้นศาสนาจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเด็ก
และเยาวชน ซึ่งจะยึดถือปฏิบัติเป็นใหญ่ในภายหน้า " เพราะชีวิตของบุคคลที่เจริญเติบโตขึ้น
มาในสังคม เป็นผลจากการอบรมที่สืบเนื่องมาจากศาสนาซึ่งบุคคลได้อาศัยผลแห่งการอบรมนั้น
เองเป็นอุปกรณ์ในการดำรงชีวิต"² ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าววาทหลักธรรมของพระพุทธ-
ศาสนานั้นมีคุณค่านำไปใช้กับชีวิตของคนเราตลอดเวลา เพราะ

1. พุทธศาสนาให้การก้าวหน้าที่ถูกต้องก้าวแรกแก่เด็ก ๆ
2. พุทธศาสนาในวิธีการบังคับตัวเองที่จำเป็นอย่างยิ่งแก่คนหนุ่มสาว
3. พุทธศาสนาให้เคล็ดลับแห่งความสำเร็จและความไม่มีทุกข์ในการแสวงหา
โลกียสุขแก่พญานาญแม่เรือน
4. พุทธศาสนาให้โลกุตระสุขหลังจากผ่านโลกียสุขมาแล้วแก่คนเฒ่าคนแก่³

ปัจจุบันแม้ว่าโรงเรียนส่วนใหญ่จะยังคงตั้งอยู่ในวัด แต่บทบาทในการให้
การศึกษาแก่เด็กของพระสงฆ์ได้หมดไป " เพราะความรู้ตามวิชาการแผนใหม่เป็นสิ่งที่พระ
ผู้สอนไม่ถนัด เนื่องจากเป็นเรื่องนอกเหนือจากพระไตรปิฎกและเป็นเรื่องทางโลกมากกว่า"⁴

¹กรมการฝึกหัดครู หน่วยงานพิเศษการศึกษา, เอกสารการพิเศษการศึกษา ฉบับ
สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี, หน้า 17.

²พระศรีวิสุทธิโมลี (ประยูรช ญัตติโต), "ศาสนาจำเป็นสำหรับหนุ่มสาว,"
วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ 8 (กันยายน-พฤศจิกายน 2513): 6.

³สยามสมาคมและพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย, บันทึกการสัมมนาเรื่องพุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน (พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, 2513), หน้า ช.

⁴พระราชวรานูณี, ปรัชญาการศึกษาไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2518), หน้า 107.

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและโรงเรียนจึงห่างกันไป การอบรมทางค่านิยมและศีลธรรม จรรยาแก่เด็กและเยาวชนจึงกลายเป็นหน้าที่ของโรงเรียน ซึ่งการสอนอบรมจรรยาและ ศาสนานั้น เป็นสิ่งที่ครูชราวาสจะสอนให้เกิดผลไค่ยาก เพราะเหตุที่ศีลธรรมและศาสนาเป็น เรื่องของทางวัดหรือเรื่องของพระมากกว่า การสอนของพระสงฆ์มีการเน้นหนักในเรื่อง ศีลธรรมอยู่ตลอดเวลา การเรียนการสอนย่อมจะได้ผลดีกว่า¹ ซึ่งถ้าพิจารณาจากอดีตแล้ว ปรากฏว่าสังคมไทยประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากในการใช้วัดและพระสงฆ์ เป็นแหล่ง อบรมศีลธรรมและชำระจิตใจของประชาชน² ตลอดจนในวัดเป็นแหล่งฝึกฝนอาชีพและวิชา หนังสือของคนในสังคมตามแนวประเพณีอันดีงามของไทยตลอดมา

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่าสังคมไทยในอดีตได้ใช้วัดเป็นแหล่งสำคัญใน การปลูกฝังอบรมศีลธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน ตลอดจนประชาชนทั่วไป ซึ่งสิ่งที่สมาชิก ของสังคมได้รับจากพระสงฆ์และวัดนั้นได้แก่ คุณธรรม ศีลธรรม จรรยามารยาท ตลอดจน ความเชื่อและค่านิยมอันมีพื้นฐานมาจากคำสอนและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งถือเป็น มาตรฐานการประพฤติปฏิบัติสืบต่อมาจนปัจจุบัน แต่เมื่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจได้เปลี่ยน แปลงไป ความสำคัญของวัดในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนได้ลดน้อยลงไปมาก ความจำเป็นในการใช้วัดปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ดังเช่นที่เคยมีมาในอดีตก็หมดไปเหลือเพียง เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและแหล่งเผยแพร่ธรรมะเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบัน รัฐบาลจึงได้พยายามส่งเสริมและฟื้นฟูบทบาทของวัดให้เป็นแหล่งศึกษาอบรมศีลธรรม และ อนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่น ดังปรากฏในนโยบายการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในแผนพัฒนา การศึกษาและศาสนานับปัจจุบัน (พ.ศ. 2525-2529)

¹อนันต์ รอดแจ่ม, "วัดกับโรงเรียน," ประชาบาล 4 (พฤศจิกายน 2514): 7.

²พาสณา กิจถาวร, "บทบาทของคณะสงฆ์ในเรื่องการศึกษาในรัชสมัยพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 38.

นโยบายในการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาของรัฐในปัจจุบัน

กระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่รับผิดชอบด้านการส่งเสริมและปลูกฝังให้เยาวชนเป็น ผู้มีศีลธรรมและจริยธรรมที่ถูกต้องเหมาะสม เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาประเทศ เพราะ ความเจริญทางวัตถุนั้นเป็นผลมาจากการสร้างสรรค์ทางจิตใจของคน¹ ด้วยเหตุผลดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดนโยบายในการพัฒนาและส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา ไว้ในแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมระยะที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) สรุปใจความ สำคัญได้ดังนี้คือ

1. ให้เด็ก เยาวชนและประชาชนมีธรรมทางศาสนา เป็นแนวทางในการ ประกอบอาชีพ ในการดำเนินชีวิต และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจมากขึ้นกว่าสภาพที่เป็นอยู่ ในสังคมปัจจุบัน
2. ใ้วัดเป็นหลักในการพัฒนาวัฒนธรรมในส่วนท้องถิ่น โดยจะให้วัดเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาวัฒนธรรมในส่วนท้องถิ่น โดยให้เริ่มเปิดดำเนินการภาคละหนึ่งศูนย์ เพื่อเป็น โครงการทดลองในการขยายงานต่อไป
3. เพิ่มจำนวนพุทธศาสนิกชน เข้าฟังธรรมและปฏิบัติธรรมในวัด โดยเฉพาะ ในวันสำคัญทางพุทธศาสนาทั่วประเทศ จากที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเฉลี่ยร้อยละ 9 ของจำนวน พุทธศาสนิกชน เป็นร้อยละ 20 ของพุทธศาสนิกชนทั้งหมด โดยการประสานงานกันทั้งสถาบัน ทางศาสนา สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันอาชีพต่าง ๆ ทั้งราชการและเอกชน โดยเฉพาะสื่อมวลชนเป็นสำคัญ²

ส่วนของการศึกษาในระบบโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้วิชา พุทธศาสนาเป็นวิชาบังคับทั้ง ระดับประถมและมัธยมศึกษา นอกจากนั้นกรมการศาสนาได้เข้า

¹ระวี ภาวิไล, "ไตรสิกขาเพื่อพัฒนา," ศูนย์ศึกษา 16 (กรกฎาคม-สิงหาคม 2512): 47.

²กระทรวงศึกษาธิการ, กองแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวง, แผนพัฒนาการ ศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระยะที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ของกระทรวงศึกษาธิการ (กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์, 2526), หน้า 54-55.

มามีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมและความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่เด็ก และเยาวชนทั้งในและนอกโรงเรียน ซึ่งมีโครงการสำคัญ 3 โครงการ คือ

โครงการที่ 1 เป็นโครงการถวายความรู้แก่พระภิกษุทั่วประเทศ ในโครงการนี้ได้มีการคัดเลือกพระภิกษุที่ได้รับการถวายความรู้ของแต่ละจังหวัดให้มีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนทางสถานคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนในชั่วโมงกิจกรรม หรือช่วงระยะเวลาใดก็ตามที่สถานศึกษานั้น ๆ จะเป็นผู้นำแทน

โครงการที่ 2 กรมการศาสนามีหน้าที่ในการอบรมผู้สอนศีลธรรม จริยธรรมในโรงเรียน ที่สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

โครงการที่ 3 เป็นโครงการที่ให้โรงเรียนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการจัดชั่วโมงที่จะปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนในโรงเรียน เป็นโครงการที่กรมวิชาการและกรมสามัญศึกษา ได้จัดทำเค้าโครงและข้อเสนอแทรกบรรจุไว้ในกระบวนการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้เด็กได้ใกล้ชิดกับพระภิกษุบ้าง¹

จากนโยบายและโครงการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ทำให้บทบาทในการให้การศึกษาก่อนเด็ก และเยาวชนของพระสงฆ์ กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง แม้ว่าจะเป็นการศึกษาออกระบบก็ตาม สำหรับโครงการที่คณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อเป็นวิทยาทานแก่เยาวชนที่สนใจเข้ารับการศึกษารวมโดยได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐมี 2 ประเภทคือ "โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์และโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์"² กลุ่มเป้าหมายสำคัญของทั้งสองโครงการก็คือเด็กและเยาวชนตั้งแต่อายุ 3½ ปีขึ้นไป โดยเฉพาะโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ทำหน้าที่ส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาและการประกอบกิจกรรมทางศาสนาตาม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ กองบรรณาธิการ, "คุยกับท่านรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ นายสัมพันธ์ ทองสมัคร," วารสารการศึกษานอกโรงเรียน 21 (กุมภาพันธ์ - มีนาคม 2527): 32 - 33.

² สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, กองแผนงานการศึกษา, สภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย (กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร, 2526), หน้า 64-66.

จารีตประเพณีให้กับเยาวชนทุกระดับการศึกษา ซึ่งโครงการเกี่ยวกับโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์นั้นได้รับการพิจารณาตั้งแต่ พ.ศ. 2518 และรัฐบาลโดยกรมการศาสนาได้ให้ความสำคัญในการพัฒนางานด้านนี้ของวัดทั่วประเทศ ด้วยการให้การสนับสนุนช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ดังจะได้อธิบายต่อไปในบทที่ 4

สำหรับในค่านเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์นั้นพบว่าส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนและการธรรมในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ซึ่งพอจะแยกออกเป็นงานวิจัยภายในประเทศและงานวิจัยต่างประเทศ ดังนี้คือ

งานวิจัยเกี่ยวกับโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในประเทศไทย

พัฒนา ชูเชื้อ¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาเรื่องการอบรมพุทธศาสนาและความคิดเห็นของเขที่มีต่อพุทธศาสนาในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดพระนคร" ว่า เยาวชนเหล่านี้มีมีโนทัศน์ (Concept) ที่ถูกต้องต่อพุทธศาสนาหรือไม่ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาจากตัวอย่างประชากรที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนา 3 แห่ง ซึ่งเป็นนักเรียนชั้นปลายและชั้นสูง จำนวน 500 คน สรุปผลการวิจัยว่า วิธีการสอนและกิจกรรมที่ผู้สอนใช้คือ การบรรยายและยกตัวอย่างในนิทานชาดก บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ปัจจุบันและปัญหาสังคมมาประยุกต์กับเนื้อหาวิชาสำหรับการใช้อุปกรณ์การสอนนั้น ส่วนใหญ่ผู้สอนเป็นพระ ไม่ค่อยจะใช้วัสดุอุปกรณ์การสอน แต่ใช้ประสบการณ์จากสิ่งแวดล้อมมาเป็นอุปกรณ์ การวัดผลส่วนใหญ่เป็นการวัดผลแบบทดสอบข้อเขียน ความประพฤติและทัศนคติของนักเรียนประกอบด้วย นักเรียนเกือบทั้งหมดเห็นว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนตามหลักวิทยาศาสตร์และเป็นประชาธิปไตย ผู้วิจัยได้ขอเสนอแนะว่าผู้สอนควรได้รับคำแนะนำวิธีใช้อุปกรณ์การสอนทั้งประเภทวัสดุและประเภทสิ่งแวดล้อมประกอบกัน ทางโรงเรียนควรจะ

¹พัฒนา ชูเชื้อ, "การศึกษาเรื่องการอบรมพุทธศาสนาและความคิดเห็นของเขที่มีต่อพุทธศาสนาในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จังหวัดพระนคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2508).

พยายามหาวิธีให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงถึงสิ่งที่เขาได้รับประโยชน์จากโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยออกเผยแพร่ ครูสอนศีลธรรมในโรงเรียนต่าง ๆ และอาจารย์ที่เป็นพระครูร่วมกันในค่านิยมวิธีสอน อุปกรณ์การสอน การวัดผลและประเมินผล

ประชุม ชุมแห่งพันธ์¹ ได้ศึกษามบทบาทของโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยที่มีต่อเยาวชน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสังเกต ศึกษาเอกสารและใช้แบบสอบถาม สอบถามจากพระอาจารย์ ครูอาจารย์ ผู้ปกครอง โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยทั้งในพระนคร สมุทรและต่างจังหวัด แยกออกได้ดังนี้คือ แบบสอบถามพระอาจารย์ ครูอาจารย์ 203 ฉบับ แบบสอบถามผู้ปกครอง 268 ฉบับ และแบบสอบถามนักเรียน 1,260 ฉบับ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีร้อยละ ผลการวิจัยปรากฏว่า พระอาจารย์ ครูอาจารย์ มีความรู้ทางธรรมะสูง วิธีสอนส่วนใหญ่ใช้การอธิบาย และวิธีที่ทำให้นักเรียนสามารถเข้าใจธรรมได้ลึกซึ้งคือการให้เขียนเรียงความ เล่านิทานชาดกประกอบ อภิปราย การวัดผลส่วนใหญ่ใช้ทดสอบข้อเขียน และสังเกตความประพฤติ หนังสือที่ใช้สอนได้แก่หนังสือพุทธประวัติ เล่ม 1-3 ผู้ปกครองส่วนใหญ่ทราบเรื่องโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยจากบุตรหลาน และเกือบทั้งหมดไม่ให้ความร่วมมือกับโรงเรียน ในค่านักเรียน นักศึกษา ส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อพระพุทธศาสนา มีความสนใจศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม และมีความรักโรงเรียนมาก ต้องการให้โรงเรียนมีเครื่องแบบแต่งกายโดยเฉพาะ ต้องการเรียนธรรมภาคภาษาอังกฤษ พุทธ-ธรรม ศาสนพิธี วาทยศิลป์ นาฏศิลป์ นักเรียนชอบการสอนของพระอาจารย์เพราะสอนได้เข้าใจดีกว่าผู้อื่น ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของโรงเรียนพบว่า มีมากมาย เนื่องจากยังอยู่ในระยะวางรากฐาน ผู้วิจัยได้เสนอแนะไว้คือ ให้ทางราชการช่วยเหลือ และเห็นความสำคัญให้มากขึ้น ควรปรับปรุงหลักสูตร ตำราเรียน การบริหารงาน การเรียนการสอน ฯลฯ ให้ทุกฝ่ายร่วมมือกันในค่านทุนดำเนินการ อุปกรณ์การเรียนการสอน สถานที่ บุคลากร และผู้ปกครองควรให้ความสนใจมากขึ้น

¹ประชุม ชุมแห่งพันธ์, "บทบาทของโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยที่มีต่อเยาวชน" (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2509).

พ.ศ. 2516 สมทรง สุวรรณเลิศ และคณะ¹ ได้วิจัยบุคลิกภาพของเยาวชนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย โดยมียัตถุประสงค์เพื่อทราบบุคลิกภาพ กิจกรรม และปัญหาของ เยาวชนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยในเขตกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นปลายของโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย 3 แห่ง จำนวน 145 คน เป็นชาย 71 คน หญิง 74 คน อายุระหว่าง 12-18 ปี โดยใช้แบบสำรวจบุคลิกภาพ "The Edwards Personal Preference Schedule (EPPS)" และแบบสอบถามเพื่อสำรวจกิจกรรมและปัญหาของเยาวชน ใช้วิธี Rating Scale ผลการวิจัยพบว่า เยาวชนของโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยมีบุคลิกภาพแบบยอมรับโทษและชอบช่วยเหลือผู้อื่นเป็นลักษณะเด่น ส่วนการแสดงออกและการคบเพื่อนต่างเพศเป็นลักษณะค่อย การเปรียบเทียบบุคลิกภาพระหว่างเยาวชนกับแพทย์และครู พบว่าไม่แตกต่างกัน แต่พบความแตกต่างกันเกือบทุกลักษณะระหว่างเยาวชนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยกับนักศึกษาอเมริกัน ส่วนการสำรวจกิจกรรมและปัญหาของเยาวชนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยพบว่า เยาวชนทั้งหญิงและชายมีปัญหาเรื่องไม่มีสมาธิในการเรียน และมีความวิตกกังวลในเรื่องสอบ และการเรียนต่อ กิจกรรมที่ชอบทำคือ การอ่านหนังสือและคุยกับเพื่อน

พ.ศ. 2518 กรรณิการ์ ภูประเสริฐ² ได้ทำการวิจัยเรื่องอัตัมโนทัศน์ของเยาวชนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตัมโนทัศน์หรือความนึกคิดเกี่ยวกับตนเองของเยาวชนที่ศึกษาในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย เปรียบเทียบกับอัตัมโนทัศน์ของเยาวชนที่ไม่ได้ศึกษาในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย เปรียบเทียบระหว่าง เพศ

¹สมทรง สุวรรณเลิศ และคณะ, "บุคลิกภาพของเยาวชนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย," วารสารจิตวิทยาคลินิก 4 (1 มกราคม 2516): 1-22.

²กรรณิการ์ ภูประเสริฐ, "อัตัมโนทัศน์ของเยาวชนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกจิตวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518).

สภาพเศรษฐกิจ-สังคม ตัวอย่างประชากรคือนักเรียนที่ศึกษาในโรงเรียนพุทธศาสนาวิน
 อาติศย์ และเยาวชนที่ไม่ได้ศึกษาในโรงเรียนพุทธศาสนาวินอาติศย์คือนักเรียนที่ศึกษาใน
 โรงเรียนรัฐบาลสหศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีอายุระหว่าง 13-18 ปี เครื่องมือ
 ที่ใช้ในการศึกษาคือแบบสอบถามความนึกคิดเกี่ยวกับตนจากแบบวัดของ The Pierrs -
 Harris Children's Self-Concepts Scale ซึ่งแสดงลักษณะต่าง ๆ เกี่ยวกับคน
 เองไว้ 7 ลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นส่วนรวม ความวิตกกังวล ความเป็นคนน่านิยม
 ความสุข และความพอใจ ค่านพฤติกรรม ค่านรูปร่างภายนอก และบุคลิกลักษณะ ค่าน
 สติปัญญาและสถานภาพในโรงเรียน วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลใช้ The 2x2x2 Factorial
 Design ผลการวิจัยพบว่า เยาวชนที่ศึกษาในโรงเรียนพุทธศาสนาวินอาติศย์มีอัตมโนทัศน์
 ค่ากว่าและแตกต่างจากอัตมโนทัศน์ของเยาวชนที่ไม่ได้ศึกษาในโรงเรียนพุทธศาสนาวิน
 อาติศย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เยาวชนที่เป็นเพศหญิงมีอัตมโนทัศน์ค่อนข้างสูงกว่าเพศชาย
 เกือบทุกค่า แต่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้นค่านรูปร่างลักษณะ และ
 บุคลิกลักษณะภายนอก เท่านั้นพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เยาวชนที่
 มาจากสภาพเศรษฐกิจ-สังคมระดับกลางมีอัตมโนทัศน์ค่อนข้างสูงกว่าเยาวชนที่มาจากสภาพ
 เศรษฐกิจ-สังคมระดับต่ำ และมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในองค์ประกอบ
 ค่านส่วนรวม ค่านสติปัญญาและสถานภาพในโรงเรียน ค่านรูปร่างภายนอกและบุคลิก-
 ลักษณะ และค่านความเป็นคนน่านิยม ส่วนค่านพฤติกรรม ค่านความวิตกกังวล และค่าน
 ความสุขและความพอใจ เท่านั้นที่ไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

พ.ศ. 2524 จีรพันธ์ พิทักษ์¹ ได้ศึกษาเพื่อเปรียบเทียบจริยธรรมของนักเรียนชั้น
 มัธยมศึกษาตอนต้นที่เคยเรียนและไม่เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินอาติศย์และเพื่อศึกษา

¹จีรพันธ์ พิทักษ์, "จริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียน
 บ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานีที่เคยเรียนและไม่เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวิน
 อาติศย์" (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสาน-
 มิตร, 2524).

ถึงความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรมกับจำนวนปีที่เรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านนาสาร อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย จำนวน 100 คน และไม่เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย จำนวน 300 คน โดยใช้แบบสอบถามและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ t -test และ Correlation Coefficient ตามวิธี Pearson Product Moment Correlation Coefficient ผลการศึกษาพบว่านักเรียนที่เรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยมีจริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่ไม่เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ไม่มีความสัมพันธ์กันระหว่างจริยธรรมกับจำนวนปีที่เรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย

พ.ศ. 2528 เจียรนัย พงษ์ศิวาภัย¹ ใ้วิจัยการสอนวิชาภาษาอังกฤษระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยในเขตกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างคืออาจารย์ผู้สอนวิชาภาษาอังกฤษในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย 77 คน และนักเรียนระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย 410 คน โดยใช้แบบสอบถามและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าร้อยละ มีชนิดมีเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า เหตุผลของการเป็นอาจารย์สอนวิชาภาษาอังกฤษในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยเนื่องจากต้องการให้เยาวชนสามารถนำเอาหลักพระพุทธศาสนาไปช่วยแก้ปัญหาประจำวัน ส่วนเหตุผลของนักเรียนที่เข้ามาเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยเพราะสนใจทางพระพุทธศาสนาและสนใจที่จะเรียนวิชาธรรมะภาคภาษาอังกฤษ เกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษ ในด้านการดำเนินการสอน อาจารย์ส่วนใหญ่เตรียมการสอนล่วงหน้าเป็นเวลา 1 วัน ถึง 1 สัปดาห์ มีการประชุมเพื่อวางแผนการสอนวิชาภาษาอังกฤษร่วมกัน สิ่งที่น่าสนใจที่สุดในการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษคือ เนื้อหาวิชาภาษาอังกฤษเกี่ยวกับหลักสูตรพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรของโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย ในด้านการจัดกิจกรรมประกอบการเรียนการสอน กิจกรรมเสริมการเรียนการสอนที่นิยมคือให้นักเรียนทำสมุดรวบรวมคำศัพท์ที่น่าสนใจ ในด้าน

¹เจียรนัย พงษ์ศิวาภัย, "การสอนวิชาภาษาอังกฤษระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยในเขตกรุงเทพมหานคร" รายงานผลการวิจัย (คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528).

การใช้หนังสือประกอบการเรียนการสอน ใช้หนังสือแบบเรียนวิชาภาษาอังกฤษที่ใช้สอนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิยของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หรือมหามกุฏราชวิทยาลัย อาจารย์ใช้อุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนน้อยกว่าร้อยละ 50 ของชั่วโมงที่สอน ในด้านการวัดและประเมินผลนิยมใช้วิธีวัดผลแบบให้นักเรียนทำข้อทดสอบข้อเขียนมากที่สุด การทดสอบมุ่งให้นักเรียนสามารถนำความรู้วิชาภาษาอังกฤษไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของหลักสูตรและการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษในโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิยพบว่าเหมาะสมดีแล้ว ส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษในโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิย พบว่า หลักสูตรยากเกินไป เนื้อหาเน้นเกี่ยวกับพุทธศาสนามากกว่าการใช้ภาษาอังกฤษที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน หลักสูตรไม่สัมพันธ์กับหลักสูตรภาษาอังกฤษในโรงเรียนสามัญของกระทรวงศึกษาธิการ นักเรียนพบว่าการศึกษาที่นักเรียนมีพื้นฐานความรู้ทางวิชาภาษาอังกฤษแตกต่างกันเป็นปัญหามากที่สุด ด้านครู นักเรียน และครูมีความเห็นตรงกันว่า ครูที่มีความรู้ทางด้านพุทธศาสนาก็มักมีความรู้ทางภาษาอังกฤษน้อย นอกจากนั้นอาจารย์มีความเห็นว่า วิชาครูที่มีความสามารถดีทั้งด้านการใช้ภาษาอังกฤษและทางด้านวิชาพระพุทธศาสนา โรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิย วิชาคุณทรัพย์ที่จะจัดหาครูดี ๆ มาสอนและครูมุ่งสอนแต่เนื้อหาไม่ใช่สื่อการสอน ด้านสื่อการสอนพบว่าวิชาคุณทรัพย์ในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ประกอบการสอน ขอเสนอแนะ ด้านหลักสูตร อาจารย์เสนอว่ากระทรวงศึกษาธิการควรมีหลักสูตรวิชาภาษาอังกฤษโดยเฉพาะสำหรับนักเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิย ส่วนนักเรียนเห็นว่าเหมาะสมดีแล้วแต่ควรปรับปรุงให้สอดคล้องกับหลักสูตรในโรงเรียนสามัญ ด้านการเรียนการสอนอาจารย์เสนอแนะว่าควรมีการอบรมให้ครูรู้จักใช้อุปกรณ์การสอนและรู้จักวิธีสอนที่ทันสมัย นักเรียนเสนอว่าต้องการให้อาจารย์ใช้อุปกรณ์ประกอบการสอนบ้าง ด้านหนังสือเรียน อาจารย์เสนอแนะว่าควรปรับปรุงเนื้อหาสาระให้น่าสนใจและไม่ยากเกินไป ให้สอดคล้องกับวัยและสภาพสังคมปัจจุบัน และพระพุทธศาสนา กรมการศาสนาควรจัดทำหนังสือแบบเรียนวิชาภาษาอังกฤษสำหรับโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิยไว้เป็นมาตรฐานโดยเฉพาะ ส่วนนักเรียนเห็นว่าหนังสือเรียนที่มีอยู่เหมาะสมดีแล้ว ด้านอื่น ๆ อาจารย์เสนอว่าการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษในโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิยนั้นควรได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังจากรัฐบาลในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะงบประมาณ ส่วนนักเรียนเสนอแนะว่าควรเทียบคะแนนการเรียนเป็นหน่วยกิตให้ด้วย

จากงานวิจัยภายในประเทศที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่างานวิจัยเกี่ยวกับสภาพและปัญหาของโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิทยมีอยู่เพียงเรื่องเดียว ซึ่งเป็นการศึกษาบทบาทของโรงเรียนที่มีต่อเยาวชนในอศิศ ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ นั้นยังอยู่ในลักษณะการศึกษาสภาพกว้าง ๆ ของผู้ศึกษาในโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิทยเป็นส่วนใหญ่ สำหรับงานวิจัยในต่างประเทศนั้นปรากฏว่ายังไม่มีผู้ใดศึกษาเกี่ยวกับโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิทยไว้เลย จะมีก็เพียงแต่งานวิจัยเกี่ยวกับโรงเรียนวันอาทิตย์ของศาสนาคริสต์ ซึ่งโรงเรียนวันอาทิตย์นั้นได้เป็นแบบอย่างของโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิทยที่มีขึ้นเป็นครั้งแรกที่ประเทศศรีลังกา คงจะไ้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิทยในบทที่ 4 สำหรับงานวิจัยในต่างประเทศที่ใกล้เคียงกับการวิจัยครั้งนี้มีดังนี้

งานวิจัยในต่างประเทศ

ค.ศ. 1973 โรเบิร์ต เอกเน่ มิกเนอวล์ (Robert Eugene Migneault)¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "An Evaluative System for Sunday Schools" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลและปรับปรุงโรงเรียนวันอาทิตย์ให้มีประสิทธิภาพ แบบสอบถามได้ส่งไปยังกลุ่มตัวอย่างประชากรในโรงเรียนวันอาทิตย์ 45 แห่ง ซึ่งมีสมาชิกแต่ละแห่งประมาณ 200 คน โรงเรียนวันอาทิตย์นี้อยู่ในเขต Minneapolis ถึง St. Paul ผู้วิจัยได้นำความแตกต่างเกี่ยวกับพฤติกรรมระหว่างโรงเรียนวันอาทิตย์ที่ขยายตัวและไม่ขยายตัวมาเปรียบเทียบกัน และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการทางสถิติด้วยการหาค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งหมดที่มีผลต่อคำตอบที่ได้รับจากแบบสอบถาม และมีการหาค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแต่ละตัวกับปัจจัยที่ทำให้โรงเรียนขยายตัวและไม่ขยายตัว ผลการวิจัยสรุปได้ว่าโรงเรียนที่ขยายตัวนั้นมีการจัดบริการและจัดกิจกรรมให้นักเรียนมากกว่าโรงเรียนที่ไม่ขยายตัว ปัจจัยที่มีผลต่อความก้าวหน้าของโรงเรียนได้แก่สิ่งที่อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่โรงเรียนให้นักเรียนนอกจากปัจจัยที่เกี่ยวกับการจัดบริการและการจัดกิจกรรมแล้ว ไม่

¹Robert Eugene Migneault, "An Evaluative System for Sunday Schools," Dissertation Abstracts, Vol.34, No.10 (April 1974):

ปรากฏว่ามีปัจจัยอื่น ๆ ที่ทำให้โรงเรียนวันอาทิตย์แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นการบริหาร โรงเรียน บุคลากร เนื้อหาหลักสูตร วิธีการทงเงิน โปรแกรมสำหรับนักเรียน

ในปี ค.ศ. 1982 ฮาร์วาร์ด เอสตัน เดล (Harward, Eston Dale)¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "A Model for the Training of Elementary Church School Teachers in The United Methodist Church" มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมครูผู้สอนในโรงเรียนศาสนาระดับประถมของศาสนานิกายเมธอดิสต์ (Methodist) การวิจัยแบ่งออกเป็นสามตอนคือ

ตอนที่ 1 สรุปการวิจัยเรื่องภูมิหลัง ประวัติความเป็นมาของโรงเรียนวันอาทิตย์ พื้นฐานการศึกษาวิชาศาสนา ทฤษฎีและวิธีสอนในโรงเรียนวันอาทิตย์ วิธีการศึกษาและโปรแกรม และพัฒนาการหลักสูตรในศาสนานิกายเมธอดิสต์ (Methodist)

ตอนที่ 2 เป็นการเสนอรูปแบบการสอน ซึ่งประกอบด้วย สไลด์และสคริปต์ (Scripts) 7 เรื่องคือ "ปรัชญาและวิธีการสอน" "เนื้อหาหลักสูตร การเรียนการสอนของศาสนาเมธอดิสต์ (Methodist) "การสอนในห้องเรียน" "การกำหนดวัตถุประสงค์และการประเมินผล" "พระคัมภีร์และหลักสูตร" "แนวคิดในการสอน" และ "การวางแผนและการเตรียมหน่วยการเรียน" สไลด์และเทปคำบรรยายเรื่องเหล่านี้จะช่วยให้การอบรมครูผู้สอนสะดวกขึ้น

ตอนที่ 3 เป็นการประเมินรูปแบบซึ่งใช้การทดลองภาคสนาม โดยใช้วิธีแบ่งกลุ่ม ๆ ละ 8 คน บางคนมีประสบการณ์ในการสอนในโรงเรียนวันอาทิตย์มาแล้ว และบางคนยังไม่มีประสบการณ์ จากการประเมินผล กลุ่มทดลองปรากฏว่าเครื่องมือ (สไลด์และสคริปต์ ในตอนที่ 2) ที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพในการฝึกอบรมครูสอนศาสนา ซึ่งใช้ได้ผลทั้งรายบุคคลและเป็นกลุ่ม ในเวลา 7 วัน หรืออาจใช้กับการฝึกอบรมแบบเข้มข้นในช่วงเวลาสั้น ๆ เช่น การประชุมสุกส์ปาคท์

¹Harward, Eston Dale, "A Model for the Training of Elementary Church School Teachers in the United Methodist Church," Dissertation Abstracts International, Vol.43, No.9 (March 1983): 2969-A.

ในสถานการณ์ทดลอง ผู้วิจัยไม่มีเวลาพอสำหรับการอภิปรายและให้ความช่วยเหลือด้านประสบการณ์แก่ครูตามที่วางแผนไว้ แต่จะมีการพัฒนาเครื่องมือให้ทันสมัยยิ่งขึ้น และจะให้มีเวลาในการอภิปรายและเวลาเตรียมครูผู้สอนให้มากกว่าเดิม

ในปีเดียวกันนั้น ฟิลลิปส์ วิลเลียม เคนเนต (Phillips, William Kenneth)¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Motives for Participation in the Adult Sunday School Programs of Local Churches in the Portuguese Baptist Convention" ปัญหาที่นำมาศึกษาวิจัยนั้นเกี่ยวข้องกับคำถาม 3 ประการคือ (1) อะไรเป็นแรงจูงใจให้ผู้ใหญ่เข้าร่วมโปรแกรมของโรงเรียนวันอาทิตย์ (2) มีความสัมพันธ์กันหรือไม่ระหว่างแรงจูงใจกับตัวแปรด้านอายุ เพศ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา และการเคยเข้าร่วมในโรงเรียนวันอาทิตย์สำหรับผู้ใหญ่ ถ้าเคยเข้าร่วม เข้าร่วมลักษณะใด คนเดียวหรือเป็นกลุ่ม (3) แรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนวันอาทิตย์จะเป็นเช่นเดียวกับที่เคยค้นพบในการเข้าร่วมโปรแกรมการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่โดยทั่วไปหรือไม่

กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้เข้าร่วมโปรแกรมจำนวน 525 คน อายุ 18 ปีขึ้นไป ในโรงเรียนวันอาทิตย์สำหรับผู้ใหญ่ของ The Portuguese Baptist Convention ระดับท้องถิ่น 25 แห่ง ในจำนวน 50 แห่ง ซึ่งเป็นสมาชิกของ The Portuguese Baptist Convention และอยู่ภายในอาณาเขตของโปรตุเกส ซึ่งรวมทั้งส่วนที่เป็นเกาะใน Azores และ Madsira การเก็บข้อมูลใช้แบบทดสอบ R.E.P. (Reasons for Educational Participation) ฉบับพิมพ์เป็นภาษาโปรตุเกสเป็นเครื่องมือ ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้รายการ 70 ข้อ ของ R.E.P. เป็นกลุ่มเหตุผล ซึ่งแบ่งออกเป็น 7 ด้าน เรียงลำดับความสำคัญในการคาดหวังต่อสิ่งต่าง ๆ คือ เป้าหมายทางศาสนา ทางสังคม การเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคม ระเบียบแบบแผน การบรรลุเป้าหมายส่วนบุคคล และ

---

¹Phillips, William Kenneth, "Motives for Participation in the Adult Sunday School Programs of Local Churches in the Portuguese Baptist Convention," Dissertation Abstracts International, Vol.43, No.11 (May 1983): 3486-A.

ความคาดหวังต่อสิ่งที่จะหลีกเลี่ยงนี้ ซึ่งแรงจูงใจจะแปรเปลี่ยนไปตามข้อคำถาม 70 รายการ ใน R.E.P. ผลการวิจัยมีลักษณะใกล้เคียงกับรายงานของ บูโรกิสส์ (Burogess หน้า 1971a) กล่าวคือเมื่อเปรียบเทียบผลคูณของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรของการศึกษา ประชากรในเรื่องอายุ เพศ สถานภาพการสมรส ระยะเวลาการศึกษาและการเคยเข้าร่วมใน โรงเรียนวันอาทิตย์กับความผันแปรด้านแรงจูงใจ ซึ่งให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ .05 และ .01 ($p < .05$ and $p < .01$)

ในปี ค.ศ. 1984 ไรน์ อัลเลน (Raines, Allen)¹ ได้ศึกษาเรื่อง "Achieving Quantitative Church Growth Utilizing the "Sunday School Growth Spiral" in Malvern Hill Southern Baptist Church" งานวิจัยนี้ได้ความคิด จากการประชุมของศาสนจักรว่าจะทำอย่างไรให้การเผยแพร่ศาสนาของท้องถิ่นบรรลุผล สำเร็จด้วยดี ทั้งนี้เนื่องจากข้อมูลการปฏิบัติงานในอดีตที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นว่าจำนวนสมาชิก ในโรงเรียนวันอาทิตย์ลดลงอย่างรวดเร็วในช่วง 10 ปี ข้อมูลนี้เป็นเครื่องกระตุ้นให้ประชุม ของศาสนจักรหาวิธีการให้สมาชิกของโรงเรียนวันอาทิตย์เพิ่มขึ้นทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โครงการนี้จึงเกิดขึ้น

วัตถุประสงค์หลักของการวิจัยก็เพื่อจําแนกศาสนจักรไปสู่การปฏิบัติงานอย่างถูกต้อง และสนองความต้องการของผู้คนในชุมชน โดยผ่านการอภิปรายโต้แย้งเกี่ยวกับ "Sunday School Growth Spiral" การวิจัยครั้งนี้ศึกษาปัญหาของการลดลงของโรงเรียนวัน อาทิตย์ ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลที่ชี้ให้เห็นถึงขอบเขตของการลดลง สาเหตุของการลดลง และ การพัฒนา Malvern Hill Baptist Church ให้สามารถตอบสนองความต้องการของ ชุมชนได้ จึงมีการเลือกโครงการศึกษา "Sunday School Growth Spiral" ซึ่งใช้ เวลา 12 สัปดาห์ การศึกษาครั้งนี้มีเรื่องที่เกี่ยวข้องหลายเรื่องคือ การวิจัยพื้นฐานทางศาสนา

---

¹Raines, Allen, "Achieving Quantitative and Qualitative Church Growth Utilizing The "Sunday School Growth Spiral" in Malvern Hill Southern Baptist Church," Dissertation Abstracts International, Vol.45, No.8 (February 1985): 2553-A.

การเลือกตั้งคณะกรรมการวางระเบียบวาระและวิธีการดำเนินงานของสภาศาสนจักร การวิเคราะห์การเจริญเติบโตของศาสนจักรใน 10 ปี การคำนวณพื้นที่ก่อสร้าง การวิจัยข้อมูลที่เกี่ยวข้องชุมชนและจำนวนประชากร การพัฒนาฝึกอบรมครูสอน การเก็บรักษาข้อมูล การสนับสนุนแผนการเพิ่มความเจริญเติบโต 12 สัปดาห์ การประเมินผลประสิทธิภาพของความเจริญเติบโต ผลจากการศึกษาและการปฏิบัติงานทำให้การลดลงของโรงเรียนวันอาทิตย์ค่อยเบาบางลง และช่วงระยะเวลาการเพิ่มความเจริญเติบโตนี้ ศาสนจักรที่ **Malvern Hill** ประสบความสำเร็จอย่างเท่าเทียมกับศาสนจักรอื่น ๆ ของ **Southern Baptist** ที่ใช้โครงการนี้เช่นเดียวกัน และเมื่อผ่านกระบวนการตามโครงการนี้สภาศาสนจักรก็พบว่าสามารถเจริญเติบโตด้วยเมื่อการปฏิบัติงานประกอบด้วยความเต็มใจ ความตั้งใจที่จะดำเนินการตามวิธีการนี้ ซึ่งจะช่วยให้การเผยแพร่ศาสนาบรรลุวัตถุประสงค์ยิ่งขึ้น

สรุปจากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าบทบาทของวัดในอดีตจนถึงปัจจุบันนั้นนอกจากวัดและพระสงฆ์จะทำหน้าที่ทางศาสนาแล้ว ในสังคมไทยนั้นวัดยังเป็นแหล่งกลางของชุมชน บทบาทที่สำคัญนั้นได้แก่การให้การศึกษอบรมแก่สมาชิกของสังคมทั้งด้านวิชาชีพและวิชาหนังสือ โดยมีพระเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาการทั้งหลาย ตลอดจนจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลง ระบบการศึกษาจากแบบโบราณที่เป็นอยู่ไปสู่ระบบการศึกษาในรูปของโรงเรียน แต่ก็ตาม ความสำคัญของวัดและพระสงฆ์ยังคงมีอยู่ ในฐานะผู้ร่วมจัดการศึกษาคือโรงเรียนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ภายในวัด โดยมีพระสงฆ์เป็นครู แต่ต่อมาเมื่อรัฐสามารถผลิตครูได้เพิ่มมากขึ้น และได้มีการขยายการศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับนั้น บทบาทของพระสงฆ์ก็ลดน้อยลง เหลือเพียงเป็นผู้ให้การสนับสนุนการศึกษา เช่น ในค่านของสถานที่ ส่วนความผูกพันระหว่างพระสงฆ์และเด็กนั้นมีน้อยมาก เมื่อเทียบกับสมัยโบราณ ทั้งนี้เนื่องจากความรู้และวิชาการแขนงใหม่ ทำให้พระสงฆ์ต้องจำกัดบทบาททางด้านการศึกษาลง แต่อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการศึกษานั้นเป็นสิ่งที่ควบคู่กันไปในทุกสังคม กล่าวคือรัฐได้อาศัยวัดและศาสนาเป็นสื่อกลางในการพัฒนาคุณธรรมของประชาชน ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-พ.ศ.2529) มุ่งให้วัดเป็นแหล่งอบรมศีลธรรมแก่เด็ก เยาวชนและประชาชนทั่วไป รวมตลอดจนถึงให้วัดเป็นศูนย์กลางของการเผยแพร่และอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น โครงการที่สำคัญและนับว่ามีประโยชน์ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนนั้น ได้แก่ โครงการโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ และโครงการโรงเรียนพุทธศาสนาวัน

อาทิตย์ซึ่งโครงการโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยนี้เป็นหน้าที่ของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการที่มีนโยบายจะจัดตั้งและให้การอุดหนุนกิจการโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยซึ่งดำเนินการโดยพระสงฆ์คามวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ เป้าหมายสำคัญนั้นเพื่อแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนประพฤติผิดศีลธรรม ตลอดจนฟื้นฟูบทบาททางการศึกษาของพระสงฆ์ให้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยนั้น ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยในก้นความคึกเห็นต่อพุทธศาสนา การเรียนการสอน และสภาพของโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยในอดีต ซึ่งนับว่างานวิจัยค่านี้นั้นยังมีน้อยมาก ส่วนงานวิจัยในต่างประเทศนั้นเท่าที่ค้นพบเป็นเรื่องเกี่ยวกับโรงเรียนวินิจฉัยในศาสนาอื่น ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย ซึ่งรายละเอียดจะกล่าวในบทต่อ ๆ ไป

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย